

Молодість і старість

Іван Бунін

Іван Бунін

Молодість і старість

Переклад Олександра Грязнова

Прекрасні літні дні, спокійне Чорне море. Пароплав надміру завантажений людьми і поклажею, — палуба захаращена від корми до баку. Плавання довге, кругове — Крим, Кавказ, Анатолійське узбережжя, Константинополь...

Гаряче сонце, синє небо, море лілове; нескінченні стоянки в багатолюдних портах з оглушливим гуркотом лебідок, з лайкою, з криками капітанських помічників: майна! віра! — і знову заспокоєння, порядок і неквапливий рейс вздовж віддалених гір, що спекотно тануть у сонячній імлі.

В першому класі прохолодний бриз у кают-компанії, пусто, чисто, просторо. І бруд, тіснота у орді різноплемянних палубних пасажирів біля гарячої машини і пахучої кухні, на нарах під навісами і на якірних ланцюгах та канатах на баку. Тут усюди густий сморід, то гарячий і приємний, то теплий і огидний, але однаково хвилюючий, особливий, пароплавний, що змішується з морською свіжістю. Тут російські мужики і баби, хохли і хохлушки, афонські монахи, курди, грузини, греки... Курди, — цілком дикий народ, — з ранку до вечора сплять, грузини то співають, то парами танцюють, легко підскакуючи, з кокетливою легкістю відкинувши широкий рукав і пливучи у натовпі, що розступився і б'є в лад долонями: таш-таш, таш-таш! У російських паломників до Палестини іде без кінця чаювання; довгий мужик з обвислими плечима, з вузькою жовтою борідкою і прямим волоссям читає вголос Писання, а з нього не зводить гострих очей якась зухвало-незалежна жінка в червоній кофті і зеленому газовому шарфі на чорному сухому волоссі, що самотньо влаштувалася біля кухні.

Довго стояли на рейді в Трапезунді. Я з'їздив на берег і, коли повернувся, побачив, що по трапу підіймається ціла нова ватага обірваних і озброєних курдів — почет старика, що ішов попереду, великого і широкого у кістках, в білому смушку і в сірій черкесці, міцно підперезаний по тонкій талії ремнем зі срібним набором. Курди, що пливли з нами і лежали в одному місці палуби цілим стадом, всі піднялись і звільнили простір. Почет старика настелив там численні килими і поклав подушки. Старик велично ліг на це ложе. Борода його була біла, як піна, сухе лице чорне від засмаги. І незвичайним блиском блищали невеликі карі очі.

Я підійшов, сів навпочіпки, сказав "селям" і спитав російською: — З Кавказу? Він приязно відповів теж російською: — — Далі, пане. Ми курди.

— Куди ж пливеш?

Він відповів скромно, але гордо:

— В Стамбул, пане. До самого падишаха. Самому падишаху везу вдячний подарунок: сім нагайок. Сім синів на війну взяв у мене падишах, всіх, скільки було. І всі на війні убиті. Сім раз падишах мене уславив.

— Це, це, це! - з недбалим жалем сказав молодий повніючий красень і чепурун, керченський грек, що стояв над нами з цигаркою в руці: вишнева дамаська феска, сірий сюртук з білим жилетом, сірі модні панталони і застібнуті на ґудзик збоку лаковані черевики. - Такий старий і zostався один! - сказав він, хитаючи головою.

Старий глянув на його феску.

— Який дурний, — відповів він просто. - Ось ти будеш старий, а я не старий і ніколи не буду. Про мавпу знаєш?

Красень недовіжливо посміхнувся:

— Яку мавпу?

— Ну так послухай. Бог створив небо і землю, знаєш?

— Ну, знаю.

— Потім бог створив чоловіка і сказав йому: будеш ти, чоловік, жити тридцять років на світі, — добре будеш жити, радіти будеш, думати будеш, що все на світі тільки для тебе одного бог створив і зробив. Задоволений ти цим? А чоловік подумав: так добре, а всього тридцять років життя! Ой, мало! - Чуєш? - спитав старий з усмішкою.

— Чую, — відповів красень.

— Потім бог створив ішака і сказав ішаку: будеш ти таскати бурдюки і в'юки, будуть на тобі їздити люди і будуть тебе бити по голові палкою. Ти таким строком задоволений? І ішак заридав, заплакав і сказав богу: навіщо мені стільки? Дай мені, боже, всього п'ятнадцять років життя. - А мені додай п'ятнадцять, — сказав чоловік богу, — будь ласка, додай від його долі! - І так бог і зробив, погодився. І вийшло у чоловіка сорок п'ять років життя. - Правда, чоловіку добре вийшло? - запитав старик, поглянувши на красеня.

— Непогано вийшло, — відповів той нерішуче, не розуміючи, вочевидь, до чого все це.

— Потім бог створив собаку і теж дав йому тридцять років життя. Ти, сказав бог собаці, будеш жити завжди злий, будеш стерегти хазяйське багатство, не вірити нікому чужому, брехати будеш на перехожих, не спати ночами від неспокою. І, знаєш, собака навіть завив: ой, досить з мене і половини такого життя! І знову став чоловік просити бога: додай мені і цю половину! І знову бог йому додав. - Скільки років тепер стало у чоловіка?

— Шістдесят стало, — сказав красень веселіше.

— Ну, а потім створив бог мавпу, дав їй теж тридцять років життя і сказав, що буде вона жити без праці і без турботи, тільки дуже негарна лицем буде, — знаєш, лиса, у зморшках, голі брови на лоб лізуть, — і все буде намагатися, щоб на неї дивились, а всі будуть з неї сміятися.

Красень спитав:

— Отже, і вона відмовилась, попросила собі лиш половину життя?

— І вона відмовилась, — сказав старик, підіймаючись і беручи з рук ближнього курда мундштук кальяну. — І чоловік випросив собі і цю половину, — сказав він, знову лягаючи і затагуючись.

Він мовчав і дивився кудись перед собою, немов забувши про нас. Потім став говорити, ні до кого не звертаючись:

— Чоловік свої власні тридцять років прожив по-людськи — їв, пив, на війні бився, танцював на весіллях, любив молодих жінок і дівчат. А п'ятнадцять осяччих років працював, наживав багатство. А п'ятнадцять собачих беріг своє багатство, все брехав і злився, не спав ночами. А потім став такий огидний, старий, як та мавпа. І всі головами хитали і на його старість сміялися. Ось усе це і з тобою буде, — глузливо сказав старик красеню, перекочуючи в зубах мундштук кальяну.

— А з тобою чому ж цього нема? — спитав красень.

— Зі мною нема.

— Чому ж так?

— Таких, як я, мало, — сказав старик твердо. — Не був я ішаком, не був собакою, — за що ж мені бути мавпою? За що мені бути старим?

1936